

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КІБЕРПРОСТОРІ: МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ, ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ

VIOLATIONS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN CYBERSPACE: MECHANISMS OF COMMISSION, DETECTION, AND PROOF

Дзера С.М., аспірант кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті здійснено комплексний аналіз порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі в умовах цифрової трансформації суспільства, що охоплює як технологічні, так і правові аспекти цього багатовимірного процесу. Особливу увагу приділено вивченню основних механізмів вчинення таких правопорушень, серед яких: несанкціоноване копіювання цифрових об'єктів авторського права без дозволу правовласника; публікація контрафактного цифрового контенту на онлайн-ресурсах, зокрема на відеохостингах, файлообмінниках, в соціальних мережах і маркетплейсах; кіберсквотинг – як форма неправомірного захоплення доменних імен, подібних до брендів або торговельних марок; створення похідних творів за допомогою штучного інтелекту без врахування прав автора оригінального твору; автоматизований збір інформації (web scraping), який часто порушує умови угод користувачів і може завдавати шкоди правовласнику; а також використання засобів анонізації (VPN, Tor, проксі-сервери) для приховування цифрового сліду порушника, що ускладнює процедури його виявлення та притягнення до відповідальності. Окремлено складнощі, пов'язані з ідентифікацією порушників та транскордонним характером правопорушень. Проаналізовано сучасні методи виявлення та фіксації порушень прав інтелектуальної власності, зокрема цифровий моніторинг, технічний аналіз, судову ІТ-експертизу, використання спеціалізованих онлайн-сервісів (Content ID, WEB-FIX, Wayback Machine) та інші технології фіксації доказів у цифровому середовищі. Розкрито проблематику правового статусу електронних доказів та їх допустимості у судовому процесі. Обґрунтовано необхідність модернізації національного законодавства, його гармонізації з правом Європейського Союзу, а також удосконалення механізмів міжнародної правової допомоги у сфері цифрових правовідносин. Запропоновано напрями подальших досліджень, зокрема розвиток smart-контрактів, застосування блокчейн-технологій і штучного інтелекту як інструментів цифрового захисту прав інтелектуальної власності та формування універсальних стандартів доказування в транснаціональному цифровому середовищі.

Ключові слова: інтелектуальна власність, кіберпростір, порушення прав, цифровий контент, авторське право, web scraping, анонізація, електронні докази, штучний інтелект, блокчейн, smart-контракти, міжнародне право, цифрова безпека.

The article provides a comprehensive analysis of intellectual property rights (IPR) violations in cyberspace in the context of the digital transformation of society, encompassing both technological and legal aspects of this multidimensional process. Particular attention is paid to studying the main mechanisms of committing such offenses, including unauthorized copying of digital copyright-protected works without the right holder's consent; publication of counterfeit digital content on online platforms, such as video hosting services, file-sharing networks, social media, and e-commerce marketplaces; cybersquatting as a form of unlawful acquisition of domain names resembling established brands or trademarks; creation of derivative works using artificial intelligence without acknowledging or obtaining the rights of the original author; automated data extraction (web scraping), which often violates user agreements and may cause economic or reputational harm to right holders; as well as the use of anonymization tools (such as VPNs, Tor, and proxy servers) to conceal the digital footprint of the offender, thereby complicating the process of identification and legal accountability. The article outlines the challenges associated with identifying offenders and the cross-border nature of intellectual property infringements in cyberspace. It provides an in-depth analysis of modern methods for detecting and recording intellectual property rights violations, including digital monitoring, technical content analysis, forensic IT examinations, and the use of specialized online tools such as Content ID, WEB-FIX, and the Wayback Machine, as well as other technologies for evidence preservation in digital environments. The issues of the legal status of electronic evidence and its admissibility in court proceedings are discussed. The study substantiates the need to modernize national legislation, align it with European Union law, and enhance mechanisms for international legal cooperation in the realm of digital legal relations. Finally, the article proposes key directions for future research, including the development of smart contracts, the application of blockchain technologies and artificial intelligence as tools for the digital protection of intellectual property rights, and the establishment of universal standards of evidence in the transnational digital environment.

Key words: intellectual property, cyberspace, rights violations, digital content, copyright, web scraping, anonymization, electronic evidence, artificial intelligence, blockchain, smart contracts, international law, digital security.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Цифровізація суспільних процесів охопила майже всі сфери життєдіяльності людини. В умовах стрімкого розвитку автоматизованих систем, активного впровадження штучного інтелекту та інноваційних технологій постає необхідність оновлення підходів до охорони прав інтелектуальної власності. Сьогоднішній стан захисту таких прав у цифровому середовищі характеризується низкою складнощів, зокрема фрагментарним або недостатнім нормативним забезпеченням у цій сфері. Поряд із цим, розширення цифрових платформ і сервісів призводить до зниження ефективності існуючих контрольних механізмів, що, своєю чергою, створює загрозу масових порушень, таких як нелегальне використання авторських творів, кіберзлочинності, онлайн-піратства, шахрайства в інтернеті та поширення шкідливого контенту.

Національна система охорони інтелектуальної власності ґрунтується як на внутрішніх правових актах, так і на міжнародно-правових зобов'язаннях. Із огляду на євроінтеграційний курс України, здійснюються активні

кроки щодо приведення вітчизняного законодавства у відповідність до правових стандартів Європейського Союзу.

Вагомий внесок у розвиток цієї галузі зробили такі дослідники, як Ришкова О. В. (дисертація «Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України», 2007 р.), Данилюк А. І. (дисертація «Цивільно-правовий захист суб'єктивних цивільних прав інтелектуальної власності судом», 2016 р.), Світличний О. П., Майданевич О. Г. (монографія «Незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності: проблеми теорії та правозастосування», 2017 р.) та Якубівський І. Є. (дисертація «Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні», 2019 р.). Останніми роками представники провідних правничих шкіл України активно розробляють нові підходи до вирішення окремих аспектів проблематики правового захисту у сфері інтелектуальної власності.

Незважаючи на наявність розгалуженої системи національного та міжнародного регулювання, у правозастосовній практиці зберігається низка проблем. Зокрема,

відсутність єдиного підходу до кваліфікації порушень у кіберпросторі, складність ідентифікації правопорушників і труднощі зі збиранням доказової бази у цифровому середовищі суттєво ускладнюють реалізацію права на захист. Усе це актуалізує потребу у глибокому аналізі сучасних форм здійснення кіберпорушень, методів їх виявлення та особливостей доведення у віртуальному середовищі. Неврегульованість відповідних механізмів реагування створює серйозні виклики для функціонування правової системи України, діяльності бізнесу та ефективного захисту інтересів правовласників, що і зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання охорони та правового регулювання інтелектуальної власності стали предметом ґрунтовного аналізу у працях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема Бошицького Ю. Л., Жогова В. С., Золотар А. С., Семенюка О. С., Стовпця О. В., Тимошенко Є. А., Токаревої В. О., Троцюк Н. В., Уткіної М. С., Штанька А. О., Яворської О. С. та Яшарової М. М. Їхні праці висвітлюють еволюцію інституту інтелектуальної власності, проблематику правової охорони в умовах цифровізації та необхідність адаптації законодавства до новітніх інформаційних викликів. Зокрема, дослідження Семенюка О. С. окреслюють специфіку правового статусу складних об'єктів у сфері інтелектуальної власності, а позиції Штанька А. О. стосуються співвідношення понять «охорона» та «захист» у парадигмі цивільно-правових механізмів.

Особливу увагу викликає актуалізація проблеми кіберправопорушень у сфері інтелектуальної власності. У працях Золотар А. С. та Тимошенко Є. А. наголошується на посиленні загроз правовласникам у зв'язку з інтенсивним впровадженням цифрових платформ, де фактично відсутній контроль над поширенням об'єктів авторських і суміжних прав. Дослідження Стовпця О. В. вказує на потребу осмислення функціонування інституту інтелектуальної власності в умовах постмодерну, що передбачає не лише юридичну, а й соціально-філософську рефлексію щодо нових форм власності та цифрових об'єктів.

Разом із тим, у сучасному правовому дискурсі все більшої ваги набувають роботи, присвячені специфіці захисту інтелектуальних прав у цифровому середовищі. Так, Башурин Н. акцентує увагу на неюрисдикційних формах захисту, які набувають актуальності через складність судового переслідування правопорушень у кіберпросторі. Ізбаш О., Павленко Ж. та Савицький М. В. у своїх публікаціях обґрунтовують важливість розвитку альтернативних механізмів вирішення спорів, зокрема інституту медіації, як інструменту захисту прав у сфері інтелектуальної власності. Яворська О. С. вказує на необхідність гармонізації українського законодавства із правом Європейського Союзу, що дозволить ефективніше реагувати на транснаціональні виклики, а Яшарова М. М. висвітлює проблему кіберсквотингу як типового порушення прав у доменному просторі.

У зарубіжному науковому просторі до вивчення цієї теми долучилися такі дослідники, як Байер Є., Бентлі Л., Беррі Д., Войніканіс Є., Ганджі Д., Греді Дж., Джонсон П., Елкін-Корен Н., Зальцбергер Е., Літман Дж., Ліффер М., Мейсон Р., Роджерс Д., Самуельсон П., Шекельфорд С., Шерман Б.

Незважаючи на значний обсяг уже проведених досліджень, слід зауважити, що частина з них не охоплює новітні виклики, пов'язані з активним розвитком цифрових технологій та їх впливом на правове регулювання у сфері інтелектуальної власності. Крім того, міждисциплінарна природа проблематики, що поєднує правові та технічні аспекти, зумовлює ще більшу необхідність комплексного аналізу й поглибленого наукового осмислення.

Метою статті є комплексне дослідження особливостей порушення прав інтелектуальної власності у кіберп-

просторі, зокрема механізмів їх вчинення, способів виявлення правопорушень та особливостей їх доказування.

Завданням дослідження є з'ясування сутності та основних ознак порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі, визначення характерних механізмів їх здійснення в умовах цифрового середовища, а також аналіз сучасних способів виявлення таких порушень із урахуванням специфіки функціонування Інтернет-простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційні цифрові технології значно розширили можливості реалізації інформаційної та творчої свободи, водночас істотно трансформували правове регулювання відповідних суспільних відносин. При цьому важливо зазначити, що темпи таких трансформацій у різних державах є нерівномірними. У сучасному інформаційному суспільстві виникають нові учасники правовідносин, зокрема ті, що не є фізичними особами як-от: штучний інтелект і віртуальні організації. Об'єктами інтелектуальної власності в цифровому просторі виступають комп'ютерні програми, бази даних, сайти, електронний контент, доменні імена, твори цифрового мистецтва, мультимедійні продукти, онлайн-ігри та інші форми віртуальної творчості [1, с. 265].

Перенесення результатів інтелектуальної діяльності у цифрове середовище супроводжується викликами, що потребують відповідного правового реагування. Виникає потреба встановити рівновагу між забезпеченням вільного доступу до інформації та необхідністю ефективного захисту авторських та суміжних прав. Як зазначається в дослідженнях, сучасні права і свободи людини еволюціонують відповідно до процесів цифровізації, наповнюються новим змістом і розширюються на сфери, раніше не охоплені традиційним правом [2, с. 23; 3, с. 66–80].

Сучасні трансформації у сфері цифрових технологій спричиняють формування оновленої доктрини правової охорони інтелектуальної власності в умовах онлайн-комунікації. В Україні вже впроваджено низку ключових кроків на нормативно-правовому рівні, що демонструють прагнення до адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Серед таких заходів варто відзначити ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом, ухвалення Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності, а також Концепції реформування державної системи у цій сфері. Крім того, була затверджена Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. Значущим кроком стало також підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Національне законодавство доповнилось Законом України «Про медіацію» [4] та оновленим Законом України «Про авторське право і суміжні права» [5], які враховують сучасні виклики цифрової епохи.

Поряд із цим, цифрові правовідносини регулюються міжнародними актами, що встановлюють стандарти правового захисту у сфері інформаційного суспільства. Серед них Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства, Декларація Комітету міністрів Ради Європи щодо забезпечення прав людини й принципу верховенства права в інформаційному суспільстві, Будапештська конвенція про кіберзлочинність, а також Женевська Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача у новому тисячолітті». Як справедливо зазначає Н. В. Троцюк, саме ці документи формують правові орієнтири для держав у процесі цифровізації, водночас забезпечуючи дотримання прав людини, зокрема в контексті охорони інтелектуальної власності [6, с. 116–117].

У сучасному інформаційному суспільстві актуалізується потреба у дослідженні складних і новітніх об'єктів інтелектуальної власності, що виникають та функціонують

у цифровому середовищі. Як слушно зауважує Семенюк О. С., до таких об'єктів належать комп'ютерні програми, мультимедійні продукти, онлайн-видання, цифрові карти, вебсайти, комп'ютерні ігри, системи «інтернет речей» тощо [7, с. 12]. Проте традиційні правові норми залишаються орієнтованими переважно на регулювання обігу творів, зафіксованих на матеріальних носіях. Перехід же до цифрових форматів породжує нові ризики, зокрема можливість неконтрольованого поширення об'єктів авторського права, їх фальсифікації, створення несанкціонованих копій та інших порушень, які ускладнюють правозастосування [8].

Ці виклики вказують на необхідність перегляду діючих підходів до правового захисту інтелектуальної власності в онлайн-просторі. Водночас сучасна правотворча практика в Україні не забезпечує належного реагування на наявні проблеми. Як підкреслюють деякі дослідники, національна система охорони інтелектуальних прав виявляє низький рівень ефективності, що стримує розвиток інноваційної сфери як складника економічної стратегії держави [9, с. 172; 10, с. 6–11].

На думку Бошицького Ю. Л., одним із пріоритетів є оновлення правового регулювання інтелектуальної власності в цифровій мережі, відповідно до міжнародних зобов'язань України та директив Європейського Союзу, а також договорів і рекомендацій Всесвітньої організації інтелектуальної власності [11, с. 241].

Незважаючи на значну кількість наукових праць у галузі цивільного права, досі залишається невирішеним питання розмежування понять «охорона» та «захист» прав інтелектуальної власності. Частина дослідників вважає, що ці категорії є взаємозамінними або тотожними, інші ж дотримуються думки про їх сутнісну відмінність [12, с. 203–204; 13, с. 46]. Так, Яшарова М., Матюшенко М. К. підкреслюють, що охорона передбачає запобігання можливим порушенням, тоді як захист застосовується вже у випадку їх вчинення [14, с. 17]. Жогов В. С., узагальнюючи наукові позиції, виділяє кілька концепцій: охорона й захист різні, але споріднені явища; етапи реалізації суб'єктивного права; одна категорія включає іншу [15, с. 20].

Штанько А. О. вказує на те, що охорона і захист є взаємопов'язаними елементами механізму правового забезпечення, де охорона функціонує превентивно, а захист відновлювально [16, с. 519]. Ізбаш О. розглядає охорону як правову категорію, пов'язану з нормальним функціонуванням суб'єктивного права, а захист як реакцію на його порушення [17, с. 4, 7]. Башурин Н., у свою чергу, узагальнює підходи і доходить висновку, що час-

тина науковців ототожнює ці поняття, а інші чітко їх розмежовують, вважаючи, що охорона включає в себе захист [18, с. 6].

Окремо Токарева В. О. акцентує увагу на необхідності розрізнення таких понять, як форма, способи та засоби захисту, що дозволяє більш точно визначити зміст механізму захисту цивільних прав [19, с. 53]. Усе це свідчить про складність і багатоаспектність проблеми, яка потребує подальшого теоретичного осмислення та законодавчого врегулювання відповідно до викликів цифрової доби.

У контексті цифрової трансформації суспільства правопорушення у сфері інтелектуальної власності в кіберпросторі набувають нових форм, зумовлених технічною складністю цифрового середовища, глобальністю Інтернету та анонімністю його користувачів. Ці обставини суттєво ускладнюють процеси виявлення, фіксації та юридичного реагування на факти незаконного використання результатів інтелектуальної діяльності, що зумовлює необхідність системного наукового аналізу механізмів здійснення таких порушень, методів їх виявлення та специфіки доказування у цифровій площині.

У цифрову епоху трансформація способів доступу до інформації суттєво змінила не лише характер інтелектуальної діяльності, але й спричинила нові загрози у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Кіберпростір створив безпрецедентні можливості для масового, а часто й анонімного порушення прав авторів, винахідників, розробників програмного забезпечення, власників брендів та інших суб'єктів прав інтелектуальної власності.

У таблиці 1 представлено основні механізми порушення прав інтелектуальної власності у кіберпросторі, зокрема: несанкціоноване копіювання, публікація контрафактного контенту, кіберсквотинг, створення творів за допомогою технології штучного інтелекту (ШІ) без дотримання авторських прав, автоматизований збір інформації (web scraping), використання засобів анонімізації та транскордонний характер порушень. Кожен механізм супроводжується коротким описом і особливостями реалізації в цифровому середовищі.

Найпоширенішим механізмом порушення прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет є несанкціоноване копіювання, розміщення та поширення об'єктів авторського права. Це охоплює цифрові копії літературних творів, аудіо- та відеопродукції, фотографій, комп'ютерних програм, баз даних, графічного дизайну тощо. У більшості випадків така діяльність здійснюється без згоди правовласника або з порушенням умов ліцензування, що прямо суперечить положенням національного й міжнародного законодавства.

Таблиця 1

Основні механізми порушення прав інтелектуальної власності у кіберпросторі

Механізм порушення	Суть	Особливості реалізації
Несанкціоноване копіювання та поширення	Незаконне розміщення та завантаження творів (текстів, музики, відео)	Поширюється через вебсайти, соціальні мережі, файлообмінники
Публікація контрафактного цифрового контенту	Розміщення підробок або неліцензійного ПЗ	Torrent-мережі, піратські ресурси, «зливи» у чатах і форумах
Кіберсквотинг	Використання схожих доменних імен з метою обману або перепродажу	Маскування під бренди, фішинг, вимагання викупу за домен
Генерація творів за допомогою ШІ	Створення контенту на базі чужих творів без врахування авторських прав	Відсутність правового статусу ШІ та регламентації похідних творів
Web scraping	Автоматичний збір захищеного контенту без дозволу	Застосування ботів, парсерів, API-запитів
Анонімізація діяльності	Приховування особи порушника через VPN, TOR	Ускладнення ідентифікації і переслідування
Транскордонне розміщення контенту	Використання хостингів у юрисдикціях із м'яким ІВ-законодавством	Бар'єри міжнародної правової допомоги
Джерело: створено за [8; 12].		

Іншим значущим механізмом є використання онлайн-платформ для поширення контрафактного цифрового контенту. Соціальні мережі, файлообмінні сервіси, torrent-мережі, форуми, відеохостинги стали середовищем для незаконного розміщення та обміну матеріалами, захищеними авторським правом. Ці платформи часто не вживають достатніх заходів для виявлення та блокування порушень, а самі правопорушники легко створюють дублікати контенту під різними доменами або акаунтами [19, с. 52–53].

Окреме місце серед порушень займає кіберсквотинг, тобто реєстрація доменних імен, ідентичних або схожих до відомих торговельних марок, із метою введення в оману користувачів або перепродажу права на домен правласнику. Цей механізм активно використовується для розміщення фішингових сайтів або підроблених інтернет-магазинів, що шкодять репутації правласників і створюють ризики для споживачів.

Набирає поширення і використання штучного інтелекту для створення похідних творів, які ґрунтуються на аналізі великої кількості захищених авторським правом даних. Такі твори генеруються без належної правової оцінки використаного контенту, що може порушувати права авторів оригінальних творів. Відсутність єдиного підходу до юридичного статусу продуктів штучного інтелекту створює значні правові прогалини.

Ще одним поширеним механізмом порушення є автоматизований збір цифрової інформації (web scraping), що полягає у систематичному копіюванні текстового, візуального та медіаконтенту з вебресурсів за допомогою програмних скриптів без дозволу власників контенту. Така практика особливо небезпечна у випадках, коли зібрана

інформація згодом використовується з комерційною метою або як база для створення конкурентного продукту [14, с. 330–331].

Варто також враховувати технічні інструменти маскування – VPN, анонімайзери, TOR-браузери тощо. Вони дозволяють зловмисникам приховувати справжню IP-адресу, а відповідно і свою особу. Анонімність значно ускладнює притягнення винних до відповідальності, ускладнюючи процеси ідентифікації, збору доказів та взаємодії з юрисдикціями інших держав [12, с. 41–42].

Крім того, значні труднощі створює транскордонний характер порушень, коли цифровий контент, що порушує права, розміщується на серверах в інших країнах або адмініструється з-за кордону. У такому випадку національні правоохоронні органи стикаються з бар'єрами юрисдикційного характеру, відсутністю міжнародної правової допомоги або складною процедурою правового переслідування.

У цифровому середовищі ефективне виявлення порушень прав інтелектуальної власності (ІВ) та належне доказування таких порушень постає надзвичайно складним завданням, яке потребує використання спеціалізованих технічних інструментів, правових процедур та міждисциплінарного підходу. Проблема ускладнюється транскордонним характером інтернету, анонімністю користувачів і швидкістю поширення цифрового контенту.

У таблиці 2 представлено основні механізми виявлення порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі та відповідні засоби їх доказування, включаючи технічні, юридичні, експертні й процесуальні інструменти, що застосовуються як на національному, так і на міжнародному рівні.

Таблиця 2

Основні способи виявлення та засоби доказування порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі

Категорія	Механізми виявлення	Засоби доказування
Моніторинг контенту	Використання спеціалізованих сервісів (наприклад, Content ID, Plagiat.pl, Copyscape)	Знімки екрана, збережені копії сторінок, хеш-фіксація цифрового контенту
Технічний аналіз	Відстеження IP-адрес, лог-файлів, cookies	Протоколи з серверів, експертні висновки, цифрові відбитки даних
Юридичне фіксування	Фіксація та дослідження змісту вебсторінок у мережі Інтернет, зокрема із застосуванням онлайн-сервісу «WEB-FIX» Також, додатково може бути використано онлайн-сервіс «Wayback Machine – Internet Archive», що фіксує вміст вебсторінок в автономному режимі (на конкретний момент часу) Одержання відомостей про власників вебсайтів (вебсторінок), реєстрів доменних імен або інформацію щодо їх встановлення, зокрема із застосуванням онлайн-сервісу «WEB-FIX»	Звіти за результатами проведеної фіксації та дослідження змісту вебсторінок у мережі Інтернет виданий Центром компетенції з формування доказів у мережі Інтернет «ВЕБ-ФІКС» Відомості з онлайн-сервісу «Wayback Machine – Internet Archive» Довідка з відомостями про власників вебсайтів (вебсторінок), реєстрів доменних імен або інформацію щодо їх встановлення видана Центром компетенції з формування доказів у мережі Інтернет «ВЕБ-ФІКС»
Залучення експертів	Проведення судової ІТ-експертизи (наприклад, щодо ідентичності коду або змісту сайту)	Висновки судових експертів у сфері ІТ, аудіо/відео/програмної ідентифікації
Міжнародна співпраця	Запити до зарубіжних хостинг-провайдерів, онлайн-платформ (YouTube, Meta, Google тощо)	Офіційні відповіді на запити, листування з адміністраціями онлайн-платформ, витяги з доменних реєстрів
Процесуальні дії	Витребування судом доказів у вигляді інформації у справах про порушення прав інтелектуальної власності в т. ч. як захід забезпечення доказів, огляд судом вебсайту (вебсторінки), іншого місця збереження даних в мережі Інтернет із метою встановлення та фіксування їх змісту, з чи без залучення спеціаліста; призначення судом експертизи для встановлення та фіксування змісту вебсайту (вебсторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет; подання заяв у правоохоронні органи	Докази витребувані за ухвалами суду; протоколи огляду вебсайту (вебсторінки), іншого місця збереження даних в мережі Інтернет; висновки судових експертів; докази зібрані слідчим, дізнавачем у кримінальному провадженні

Джерело: створено за [8; 10; 11; 13, 20].

Серед найефективніших способів фіксації незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності в онлайн-середовищі виокремлюють автоматизовані системи моніторингу, що використовують цифрові водяні знаки, сканування сайтів та платформ за допомогою спеціального програмного забезпечення (наприклад, TinEye, Google Reverse Image Search, PlagScan, Copyscape), а також системи розпізнавання контенту (Content ID на YouTube тощо).

Професійний моніторинг здійснюється також власниками прав через співпрацю з антипідсудковими компаніями та спеціалізованими підрозділами кіберполіції. Часто використовуються сервіси для ідентифікації IP-адрес, лог-файли, дані з браузерів користувача, доменні реєстрації, які дозволяють локалізувати джерело правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) [21], ч. 1 ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) [22] доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. У контексті кіберпростору особливе значення мають такі види доказів як:

- електронні докази (згідно зі ст. 100 ЦПК України, ст. 96 ГПК України): скріншоти сторінок, копії вебсайтів, електронне листування, метадані файлів, цифрові відбитки (хеші), протоколи доступу до сервера тощо;

- звіти за результатами проведеної фіксації та дослідження змісту вебсторінок у мережі Інтернет видані Центром компетенції з формування доказів у мережі Інтернет «ВЕБ-ФІКС», які засвідчують наявність незаконно розміщеного цифрового контенту на відповідному вебсайті (вебсторінці) на конкретну дату, а також додатково відомості з онлайн-сервісу «Wayback Machine – InternetArchive»;

- довідки з відомостями про власників вебсайтів (вебсторінок), реєстрів доменних імен або інформацію щодо їх встановлення видані Центром компетенції з формування доказів у мережі Інтернет «ВЕБ-ФІКС» – стосовно вебсайтів (вебсторінок), на яких незаконно розміщено цифровий контент;

- висновки судової комп'ютерно-технічної експертизи, які дозволяють визначити авторство, структуру та час створення цифрових творів [15, с. 192–194].

Особливе значення вказаних видів доказів пов'язане з тим, що всі вони можуть бути зібрані (отримані) на початковому етапі, зокрема, в досудовому порядку, що в свою чергу суттєво знижує ризик їх втрати (видалення вмісту вебсторінки) або їх спотворення (зміна вмісту вебсторінки) правопорушником на момент звернення до суду з позовом або звернення до іншого компетентного органу, установи, організації (наприклад, Центру Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва).

Для забезпечення належності та допустимості таких доказів важливим є дотримання правил фіксації: залучення третіх осіб, свідків, спеціалістів та експертів, збереження цифрового сліду (URL, IP, дата та час доступу),

використання програм для фіксації екрану з тайм-кодами та цифровими підписами.

По суті, механізми виявлення та доказування порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі передбачають інтеграцію технічних засобів, юридичних процедур і нормативного регулювання. Високий рівень цифрової складності та анонімності вимагає не лише модернізації вітчизняного законодавства, а й розвитку співпраці на міжнародному рівні з метою ефективного переслідування порушників та захисту прав правовласників у глобальній мережі.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Аналіз порушень прав інтелектуальної власності у кіберпросторі свідчить про високий рівень ризиків для авторів, розробників і правовласників у цифровому середовищі. Основними видами таких порушень є несанкціоноване копіювання та розповсюдження цифрового контенту, розміщення контрафактних матеріалів на онлайн-платформах, кіберскупини, автоматизоване вилучення інформації (*web scraping*), а також створення похідних творів за допомогою технології штучного інтелекту без дотримання авторських прав. Особливу складність для виявлення та припинення цих порушень створює застосування засобів анонімізації, а також транскордонний характер правопорушень, що ускладнює їх локалізацію та юрисдикційне врегулювання.

Механізми виявлення та фіксації правопорушень базуються на застосуванні автоматизованих цифрових засобів моніторингу, сервісів з аналізу контенту, електронних доказів, лог-файлів, звітів за результатами проведеної фіксації та дослідження змісту вебсторінок у мережі Інтернет, довідок з відомостями про власників вебсайтів (вебсторінок), реєстрів доменних імен або інформацію щодо їх встановлення, доказів витребуваних за ухвалами суду; протоколів огляду вебсайту (вебсторінки), іншого місця збереження даних в мережі Інтернет; висновків судових експертів, доказів зібраних в рамках кримінального або адміністративного провадження. Щодо процесу доказування, ключовими є дотримання вимог процесуального законодавства (ЦПК України, ГПК України), використання допустимих електронних доказів, залучення свідків, експертів і спеціалістів, а також застосування норм міжнародних угод, зокрема, Бернської конвенції, Угоди ТРІПС та Директив Європейського Союзу.

Перспективи подальших розвідок у межах цієї тематики мають охоплювати: удосконалення процесуальних механізмів фіксації та підтвердження правопорушень у кіберпросторі; аналіз ролі штучного інтелекту в порушенні та захисті прав інтелектуальної власності; розробку універсальних цифрових стандартів доказування та збереження електронних доказів у транснаціональних справах; вивчення зарубіжного досвіду застосування smart-контрактів і блокчейн-технологій для захисту ІВ; гармонізацію українського законодавства з нормами права Європейського Союзу у сфері цифрової інтелектуальної власності, із урахуванням кібербезпеки та етичних ризиків. Комплексне опрацювання цих аспектів сприятиме формуванню ефективної правозахисної стратегії в умовах цифровізації та глобалізації правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимошенко Є. А. Проблема визначення права віртуальної власності як об'єкта правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 264–267. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/510> (дата звернення: 29.07.2025).
2. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 1. С. 7–35. DOI: 10.31359/1993-0909-2021-28-1-17 (дата звернення: 29.07.2025).
3. Павленко Ж. Право в цифровій реальності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. № 2(49). С. 66–80. DOI: 10.21564/2663-5704.49.229779 (дата звернення: 29.07.2025).
4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20> (дата звернення: 29.07.2025).
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 29.07.2025).

6. Троцюк Н. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 4(41). С. 116–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_2016_4_21 (дата звернення: 29.07.2025).
7. Семенюк О. С. Складні об'єкти права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Хмельницький ун-т управління та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2021. 22 с. URL: <https://old.univer.km.ua/doc/specvr/Aref%20Semeniuk.pdf> (дата звернення: 29.07.2025).
8. Стовпець О. В. Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну: соціально-філософський ракурс : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. : 09.00.03 ; Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2017. 38 с. URL: <https://www.pdpu.edu.ua/doc/vr/stovpec/aref.pdf> (дата звернення: 29.07.2025).
9. Савицький М. В., Євсєєва Г. П. Концептуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в науково-технічній діяльності освітян. *Інтелектуальна власність в Україні: проблеми та перспективи розвитку в інформаційному суспільстві* : тези Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро – Київ, 28-29 листопада 2019 р. Київ; Дніпро: НДІ ІВ НАПрНУ, ПДАБА, 2019. С. 170–175. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/9777/1/Савицький%20М.%20В..pdf> (дата звернення: 29.07.2025).
10. Яворська О. С. Реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Судова експертиза об'єктів інтелектуальної власності: реалії та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 19 лютого 2021 р. Львів, 2021. С. 6–11.
11. Бошицький Ю. Л. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 239–247. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/506/481> (дата звернення: 29.07.2025).
12. Золотар А. С. Теперішній стан захищеності інтелектуальної власності в контексті цифровізації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 94. С. 41–50. URL: <http://www.apdp.in.ua/v94/5.pdf> (дата звернення: 29.07.2025).
13. Уткіна М. С. Blockchain як один із засобів захисту права інтелектуальної власності. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2-х ч., м. Суми, 23-24 травня 2019 р. Суми : СумДУ, 2019. Ч. 1. С. 210–212. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78901/1/Utkina_block chain.pdf](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78901/1/Utkina_block%20chain.pdf) (дата звернення: 29.07.2025).
14. Яшарова М., Матюшенко М. Кіберсквотинг як вид недобросовісного використання доменного імені. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9(16). С. 329–341. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statii/matyushenko_0001.pdf (дата звернення: 29.07.2025).
15. Жогов В. С. Адміністративно-правові засади забезпечення в Україні захисту об'єктів авторських і суміжних прав, що виражені в цифровій формі : дис. ... д-ра філософії : 081 ; Одеський держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2020. 223 с.
16. Штанько А. О. Співвідношення понять охорони та захисту в контексті розвитку парадигми інституту цивільно-правового захисту. *Правова держава*. 2022. Вип. 26. С. 516–525. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_65 (дата звернення: 29.07.2025).
17. Ізбаш О. Проблеми медіації у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2021. № 3. С. 78–83. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/bjls/article/view/1661/1679> (дата звернення: 29.07.2025).
18. Башурин Н. Неюрисдикційні форми захисту науково-технічної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 5–11. DOI 10.32849/2663-5313/2020.2.01 (дата звернення: 29.07.2025).
19. Токарева В. О. Щодо питання захисту прав інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 36. С. 51–56. DOI: 10.32837/chc.v0i36.201 (дата звернення: 29.07.2025).
20. Порядок надання послуг з видачі звітів за результатами проведеної фіксації та дослідження змісту вебсторінок у мережі Інтернет, а також довідок із відомостями про власників вебсайтів (вебсторінок), реєстр антив доменних імен або інформацію про їх встановлення затверджений наказом ТОВ «Центр компетенції з формування доказів у мережі Інтернет «ВЕБ-ФІКС» від 18.12.2024 № 12. *Web-Fix center* : веб-сайт. URL: <https://web-fix.center/services/> (дата звернення: 29.07.2025).
21. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 29.07.2025).
22. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 29.07.2025).